

Постмодерністи абсолютно погоджуються з припущенням Фрейда про те, що "ненависть старша за любов", і що любов з її певними моральними зобов'язаннями є штучним винаходом західної культури, відтак, відносним почуттям. Це правда, якщо звернутися до романтичного стандарту. Але ми задаємося питанням, а чи дійсно дитячі прихильності є штучними, на підставі яких Фрейд, наприклад, створив своє вчення про Едіпів комплекс, моральний обов'язок і провину, тобто що ці прихильності є також продуктом довготривалого цивілізаційного процесу.

Висновки. Постмодерна критика культури є явним перебільшенням. Культура є не тільки репресивним, але також цивілізаційним процесом, за якого усталені в ній поведінкові моделі перетворюють внутрішню структуру особистості, що може бути реалізованим і поза "кривавими виставами", тобто за допомогою "мереж" взаємозалежності людей між собою. Однак за умов постмодерного суспільства це виглядає малоймовірним.

Ключові слова: психоаналіз, структуралізм, постструктуралізм, цивілізація, цивілізаційний підхід, шизоаналіз.

УДК 159.922:130.123.2

DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(123\)07](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(123)07)

ЛПІН Микола,

к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософських та соціальних наук
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: pinli@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0940-088X>

ТВОРЧИСТЬ ТА КРЕАТИВНІСТЬ: СПОСОБИ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ

Розглянуто співвідношення креативності та творчості в контексті соціально-економічних процесів сучасності. Творчість та креативність досліджено як два способи репрезентації сутнісних сил людини. Доведено, що творчість є всезагальною формою входження людини у світ культури. Натомість креативність є способом само-реалізації сучасного індивіда в умовах трансформації економічної системи в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Розглянуто деякі міфологічні упередження щодо творчості.

Ключові слова: творчість, креативність, економіка, традиція, міфи творчості, розвиток людини.

© Ліпін М., 2019

ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2019. № 1 _____ 79

Липин Н. Творчество и креативность: способы человеческого существования. Рассмотрено соотношение креативности и творчества в контексте социально-экономических процессов современности. Творчество и креативность исследованы как два способа репрезентации сущностных сил человека. Доказано, что творчество является всеобщей формой вхождения человека в мир культуры. Креативность же есть способом самореализации современного индивида в условиях трансформации экономической системы в конце XX – начале XXI вв. Рассмотрены некоторые мифологические предубеждения относительно творчества.

Ключевые слова: творчество, креативность, экономика, традиция, мифы творчества, развитие человека.

Постановка проблеми. Зазвичай творчість розуміється як дещо таке, що виходить за межі норми людського існування, тобто як певна аномалія. Втім, подібні переконання спираються на припущення, згідно з яким нормальним, природним є репродуктивне, нетворче існування людини. Нині, коли заклики до "креативності" є звичною частиною наших буденних справ, творчість одночасно сприймається як один з найцінніших і найрідкісніших ресурсів та як те, що є основою економічної діяльності. Проте "творче руйнування", на якому ґрунтується підприємницька активність, суттєво відрізняється від дійсної творчої діяльності. Капіталізм, сутністю якого, на думку Й. Шумпетера, є "творче руйнування" [1, с. 461], призводить до нівелювання творчості, його машинізації та утилізації. Збільшення попиту на творчість обертається її витісненням та підміною інноваційною креативністю.

"Креативна епоха" ("постіндустріальна", "інформаційна", "пост-економічна") розгортається при збереженні індустріальних та навіть аграрних способів виробництва. Вона можлива винятково як елемент глобального розподілу праці. І якщо так званій "креативний клас" вважає креативність своєю повсякденною справою, то це відбувається завдяки тому, що здебільшого люди на планеті й далі стикаються з креативністю переважно в сфері споживання. Вони дотичні до креативної праці як її споживачі, як ті, хто утилізує готові результати праці "креативного класу" та обслуговує його. В такому випадку різноманітні міфи про творчість, наприклад, уявлення про винятковість творчих здібностей, виправдовують такий стан наявної соціальної системи, при якому маси позбавлені можливості та потреби у дійсній творчості, і вона у формі креативності стає надбанням невеликої (порівняно з населенням планети) групи людей.

З огляду на це, навряд чи можна всю повноту творчості нівелювати до меж затребуваної економікою креативності. Звичайно, сьогодні креативність дійсно постає визначальною рисою сучасного економічного розвитку [2, с. 34], але вплив ринку не залишається без наслідків для творчої діяльності. Те, що репродуктивна активність постає нині нормою, а творчість виступає чимось незвичним і неприродним, є одним з важливих симптомів хворобливості сучасного суспільства та становища людини в ньому. Попри розповсюджені заклики до креативної, інноваційної діяльності та "креативної економіки",

наявна соціальна система продовжує відтворювати себе переважно через нетворчу, репродуктивну активність індивідів. Глобальний розподіл праці дає змогу сконцентрувати в межах небагатьох країн джерела "інноваційної", "креативної економіки", що уможлиблюється завдяки консервації в інших країнах індустріального або навіть аграрного способів виробництва. Широко розрекламоване прищестя "пост-індустріального суспільства" поки що здійснюється в межах локального простору на фоні індустріальної та аграрної системи виробництва. Саме в цих межах відбувається інтенсивне продукування міфологічного дискурсу креативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками значно збільшилася кількість праць, присвячених дослідженню креативності, в яких креативність розглядається здебільшого як основний ресурс економічного життя. Серед них можна виділити праці Дж. Хокінза "Креативна економіка" [3], Р. Флоріди "Креативний клас" [2], К. Нордстрема і Й. Ріддерстрале "Бізнес в стилі фанк" [4].

Для цього дослідження важливе значення мають праці Ж. Бодріяра [5], Ж. Ліотара [6], С. Леша та Дж. Уррі [7], в яких розкривається взаємозв'язок культурних та економічних процесів "інформаційного суспільства". Актуальними є дослідження, що осмислюють різницю між творчістю та її недійсними формами. До таких можна віднести праці В. Возняка [8; 9], О. Ребрія [10], Л. Ткаченко [11], Л. Федулової [12].

Мета статті – здійснити смислове розрізнення творчості та креативності як двох способів репрезентації людської сутності.

Матеріали та методи. Для дослідження феноменів креативності та творчості використано публікації вітчизняних та іноземних авторів стосовно зазначених проблем. Використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів соціально-філософських досліджень, зокрема: діалектичний, критичний підхід, загальнофілософські принципи об'єктивності й історизму та ін.

Результати дослідження. Нині розмови про креативність, творчість набувають значення суто в термінах економічного дискурсу. Подібна ситуація спостерігається у багатьох соціально-гуманітарних науках. Так, американські дослідники Г. Драйден та Дж. Вос у своїй відомій праці "Революція в навчанні" стверджують, що сьогодні світ потребує "спеціальної дієти – нових революційних ідей", але у школі і дотепер нас не вчать "найважливішому в житті предмета – як творити нові ідеї" [13, с. 183]. Рухаючись у цьому напрямі, дослідники визначають ідеї як нові комбінації старих елементів. Подібне визначення майже повністю збігається із розумінням інновацій Й. Шумпетером, який вважав, що нововведення є нічим іншим як новою комбінацією старих елементів. У сучасних дослідженнях перспектив сфери освіти економічні імперативи присутні імпліцитно. Згідно з цими імперативами передбачається, що освіта не може мати інших цілей, крім ефективної адаптації людини до потреб розвитку економіки.

Покажемо, як Г. Драйден та Дж. Вос розуміють процес творення нових ідей. "Усі найбільші в історії ідеї та винаходи, – зазначають вони, – очевидно, мають одну спільну рису – усіх їх породив людський мозок. І якщо мозок має фантастичний потенціал зберігати інформацію, то він так само здатний перегруповувати інформацію в новий спосіб – творити нові ідеї" [13, с. 185]. Згідно з таким отождненням діяльності мозку з процесами обробки інформації немає нічого дивного в тому, що вже сьогодні інформацію перегруповує вже не людський мозок, а машина (штучний інтелект). Ідеї тепер породжує не людський мозок, а штучний інтелект [14]. Подібна редукція людського мислення до діяльності мозку, а пізніше і до діяльності машини, обумовлена тим, що "творення ідей" жорстко зумовлене економічними детермінантами. Як стверджують дослідники, нічого нового створити неможливо, можна лише перекомбінувати старі елементи. Таким чином, відбувається консервування наявного соціально-економічного режиму існування, всередині якого "мозку" залишається сипати бісер нових ідей.

Відповідно до поглядів Ж. Ліотара, в сучасному суспільстві знання дедалі більше буде змушене трансформуватися у форму інформації – для того, щоб мати можливість вільно циркулювати в різноманітних інформаційних мережах. Як наслідок, відбувається екстеріоризація знання щодо того, хто "знає". Це означає, що процес пізнання тепер не пов'язаний із *розвитком* особистості. Віднині знання виробляють, щоб у подальшому воно було проданим, спожитим для того, щоб набути вартості у новому продукті. Отже, ставлення до знання набуває вартісної форми: знання стає значимим не саме по собі, не заради істини, а для того, щоб з його допомогою збільшити прибуток [6, с. 16–20]. Приблизно те ж саме стверджували Г. Драйден та Дж. Вос, коли описували принади "творення нових ідей".

У працях Ж. Бодріяра розкривається залежність креативної діяльності від стратегій розвитку "суспільства споживання". Мобілізація креативної активності виявляється тісно взаємопов'язаною із характером споживання в сучасному світі. На думку французького дослідника, сучасна стадія капіталізму визначається суперечністю між потужними можливостями виробництва та необхідністю збуту вироблених товарів. На цьому етапі "творче руйнування" переміщується в середину товару у формі "запланованого старіння". Креативність виявляється затребуваною саме для того, щоб надати товару нового значення, і через це вплинути на процес формування нових потреб у споживача. Під тиском "керованого старіння" термін функціонування товару значно зменшується [15, с. 101]. Річ або інформація виробляються для того, щоб майже одразу бути витісненими новими речами або новою інформацією. Прискорена циркуляція товарів робить їх майже ідентичними одне одному та позбавленими сенсу. Для того, щоб привернути увагу споживача до певної речі або інформації, креативною індустрією постійно виробляються нові знаки, що ще більше нагнітає "креативну лихоманку".

У сучасній науковій літературі існують дослідження, присвячені розрізненню творчості та різноманітних форм креативності. Звичайно, досить поширеним є використання терміна "креативність" як синоніму "творчості". Проте навіть в економічних дослідженнях зустрічаються спроби здійснити змістовне розрізнення творчості та креативності. Так, Л. Федулова, узагальнюючи різні точки зору в межах аналізу креативності, робить такий висновок: демонструючи свою типологічну схожість з творчістю, креативність, однак, має свою специфіку на теоретико-методологічному, функціональному і практичному рівнях. Саме креативність можна вважати однією з рушійних економічних сил розвитку як соціально-економічної системи загалом, так і окремого підприємства зокрема [12, с. 53–54].

Одним з найпомітніших моментів відмінності творчості та креативності є те, що одна з них, умовно кажучи, є способом реалізації універсальних потенцій буття, а друга – суб'єктивних приватних інтересів. У творчості відбувається приведення людини у відповідність з субстанційними засадами світу, а у креативності – приведення світу у відповідність до індивідуальних або групових потреб. Творчість прислуховується до логосу світу, натомість креативність нав'язує йому свій голос. Зосередженість на всезагальних формах розвитку людини і світу надає творчості можливість бути дотичною до вічності. Через це вона постає своєрідною практикою втечі від смерті, практикою оволодіння часом. Для креативності важливим є результат, час існування якого досить обмежений. Вона зорієнтована на скороминущу мить, а не на вічність.

Творчість не існує у вигляді певного інструменту, що може бути відділений від людини та тих суспільних відносин, в яких вона перебуває. Присутність творчості безпосередньо репрезентована у способах буття людини і її відносинах з іншими людьми. Тому творчість обов'язково супроводжується зміною людини і суспільства. В такому ракурсі заклики до творчості одночасно є закликами до самотрансформації людини і суспільства. Дійсне бажання і готовність зробити творчість повсякденним способом нашої життєдіяльності обертається відкритістю до постійного *самооновлення*, що може суперечити сталим, наявним формам соціальної системи. Проблема у тому, що будь-який наявний соціальний порядок прагне видати себе за природний, вічний та незмінний. Отже, збереження наявної соціальної ієрархії передбачає приборкання творчості, виведення її за межі повсякденного існування індивідів. У таких умовах творчість локалізується в обмежених сферах соціальної системи та допускається у контрольованих формах.

Сучасна міфологія креативності відповідає зазначеній меті. Розглянемо деякі міфи, що нині утвердилися щодо творчості. Почнемо з того, що творчість розглядається як здібність окремого індивідуума. Цей міф можна визначити як *міф про творчість як індивідуальну*

здібність. Уявлення про приватизацію продуктивної діяльності пов'язане з притаманним нашому часу індивідуалізмом, що супроводжується розщепленням цілісності суспільного існування. Звідси випливає переконання, згідно з яким окрема людина виступає тим началом, з якого повинно починатися дослідження будь-яких соціально-культурних процесів. Саме суспільство мислиться в такому ракурсі як сукупність або в кращому випадку взаємодія атомізованих індивідів. Тобто суспільство постає результатом просторової взаємодії індивідів, що передують йому.

Подібна методологічна позиція своє найбільше поширення набуває в межах ринкового нарративу. Найбільш повно вона втілюється у моделі економічної людини (*Homo economicus*). У цих межах основна увага зосереджується на людині-підприємці, що постає вихідним джерелом економічної активності. Подібна індивідуалістична настанова давно вже співіснує з іншими, критичними щодо неї напрямками. Притаманне сьогоденню побутове уявлення про доміную індивідуального, приватного над суспільним, публічним знаходить своє вираження у поглядах на творчість, як те, що концентрується виключно на боці першого. Як наслідок, відокремлений індивід, взятий сам по собі, виявляється носієм творчих здібностей, що протистоять деспотичному і репродуктивному суспільному началу.

На противагу цьому необхідно зазначити, що будь-який індивід виникає та існує як *суспільна* істота. Не *до-соціальні*, автономні індивіди утворюють суспільство, а навпаки, вони виокремлюються з суспільства, "відпадають" від нього тільки тоді, коли вже сформувалися в його лоні. Саме виникнення питання про первинність суспільного або індивідуального має сенс як нефілософська, специфічна проблема. Адже суспільне та індивідуальне є двома виявленнями одного й того ж – спільного існування людей. Якщо ми розумітимемо суспільство як взаємодію індивідів, в якій вони, передусім, творчо виробляють не просто речі, а самих себе, тоді стає зрозумілим, що протиставлення людини соціуму, наявній соціальній системі є результатом спотворення її відносин з іншими людьми. Теза про те, що суспільство є сутністю людини, означає ніщо інше як те, що людське існування має не індивідуальний, а суспільний, тобто спільний з іншими людьми, характер.

Якщо звернутися до витоків становлення людини взагалі або дитини зокрема, можна побачити, що їхнє становлення має чітко виражену суспільну сутність. Розвиток людського в людині можливий тільки в контексті спільної з іншими людьми діяльності. Так, для первісної людини – це плем'я, для дитини – дорослі. Людина *відособлюється* від інших людей, від колективу, тільки на основі сили цього ж колективу. Особистість постає тим індивідуумом, що зміг зробити рід людський (суспільство) основою власного буття. Причому цією основою постає не просто наявний колектив (соціум), а історичний розвиток людства взагалі.

Ця внутрішня співпричетність роду людському знайома нам усім на прикладі совісті. Досвід совісті робить мене причетним не тільки моєму власному інтересу, так само він виводить мене за межі інтересу того колективу, до якого я реально належу. Адже навряд чи можна було б назвати совістю той душевний вимір, що відступає перед натиском колективного егоїзму, сприймає його інтерес як абсолютну межу. Совість як "спільна вість" розгортається у творчому зусиллі виходу за межі наявного існування через звернення до себе, як до іншого і до інших, як до себе. Без цього творчого зусилля ніякої совісті немає. Є тільки знеособлений, формалізований, готовий зовнішній імператив, що визначає правила поведінки в певних ситуаціях.

Для елементарного виживання людина потребує іншої людини. Тим більшою стає ця потреба для творчої діяльності. Творчість не замикається всередині окремого "я", воно завжди передбачає зверненість до іншого. В цьому значенні *творчість* і є *здатністю стати іншим*. Ось чому творчість передбачає відкритість світу – для неї немає нічого принципово чужого. Творчість є інтерсуб'єктивною, вона є міжособистісною справою, тобто *співтворчістю* [16].

Іншим міфом, що логічно випливає з попереднього, постає міф про винятковість творчих здібностей. Уявлення про те, що *творчість* – *доля небагатьох*, вкорінене в наявному розподілі праці, що бере свій початок з часів формування рабовласництва. Починаючи з того часу, творчість культивується на боці "вільних", натомість репродуктивна праця постає обов'язком тих, хто примушений виконувати накази "вільних". На одному боці культивується активність, відповідальність, мужність і уява, на іншому пасивність, підпорядкованість, покора і здатність відтворювати задані згори накази. Тому в історії людства представники творчих професій здебільшого походять з так званих "вищих" прошарків суспільства. В добу глобалізації, коли здійснюється глобальний розподіл праці, зазначена дихотомія творчості та репродуктивності, панування і покори відтворюється в масштабах всієї планети. Ця тенденція втілюється у моделі одночасного співіснування на одому боці "аграрного" та "індустріального" суспільства, а на іншому – "пост-індустріального". В межах останнього праця нібито перетворюється на "креативну працю". Втім, у подібного розподілу немає природної основи. Тут йдеться про суспільно-економічні засади того факту, що нині творчість так і не стала повсякденною нормою людського буття, а концентрується виключно на боці "креативного класу".

З огляду на зазначене, стає зрозумілим, чому також поширеним є *міф про аномальність, девіантність творчості*. Якщо існуюча соціальна система зацікавлена у відтворенні нетворчих, репродуктивних способів повсякденного існування людини, тоді зрозуміло, що творче начало буде сприйматись як те, що виходить за межі норми. З цього приводу достатньо пригадати поширені спроби пояснити здобутки творчих особистостей їхніми девіаціями: шизофренією, алкоголізмом, гомосексуалізмом тощо. Проте творчість неможливо пояснити,

виходячи з певних психофізіологічних рис людини, адже вона має суспільну природу. Врешті-решт, психічно хворих людей набагато більше, ніж видатних творчих особистостей.

Необхідно розглянути творчість як норму людського буття, причому не як встановлену навколишніми умовами існування норму, не конвенціональну норму, а як адекватний спосіб людського розвитку. Людина стає людиною тільки творчо. Репродуктивно цей процес не відбувається. Отже, творчість – це норма людського буття, а репродуктивне, нетворче існування є його спотворенням, викривленням. Поза розумінням творчості як способу розвитку людини неможливо зрозуміти її сутність. Розвиток людини відбувається як *саморозвиток*, тому він співпричетний свободі та творчості [17, с. 64–109]. Творчості без свободи немає, так само і навпаки: свободи без творчості не існує. Звідси стає зрозумілим, що творчість як спосіб людського буття є первинною щодо репродуктивних форм діяльності, адже без творчості немає і людини.

Розмова про творчість неминуче виводить нас на проблему розвитку людської особистості. Поза людиною, її буттям творчість постає чимось ірраціональним і принципово незрозумілим, деякою надособовою силою. В цьому ракурсі стає очевидним, що дійсна творчість є розвитком вільної людської особистості, що має не індивідуально-приватний характер, а, навпаки, універсально-всезагальний. Творчість – це не те, що робить мене несхожим на всіх інших (абстрактна індивідуальність), а те, що робить мене особливим представником роду людського (конкретна індивідуальність), робить мене персоніфікацією всезагальної основи людського буття. Значущість творчості полягає у тому, що в ній відбувається *збереження і розширення всезагальних способів людського існування*. Тому в особі видатних творчих особистостей ми зустрічаємося не з індивідуальними особливостями того або іншого індивіда, а точніше із всезагальними формами людського. Увага до всезагального дає змогу зрозуміти чому видатні витвори науки або мистецтва мають значення, що перевищує межі часу, в якому їх було створено. Саме тому вони зі свого локального часу мають можливість звертатися до нас і через це стають нашими сучасниками. До того ж, ми можемо бути сучасними, стати відповідними нашому часу тільки через творче звернення до них.

Наступним поширеним міфом про творчість є впевненість у тому, що *творчість – це обов'язково створення нового*. Цей міф містить ще одне припущення, яке необхідно прояснити. Якщо під час визначення творчості основна увага зосереджується на створенні нового, тоді творчість *сприймається у вигляді результату, а значить як засіб, а не самоціль*. Увесь творчий процес із притаманною йому самотрансформацією суб'єкта творчої діяльності залишається осторонь. Саме в такому вигляді сьогодні відбувається піднесення креативності, як засобу або самореалізації людини, або розвитку економіки. В будь-якому випадку творчість (її результат) постає засобом. Відповідно

творча діяльність починає підпорядковуватися зовнішній щодо неї меті. У межах такої утилітарної діяльності навряд чи йдеться про самооновлення людини, суб'єкта цієї діяльності. В процесі утилітарної діяльності і сама людина постає не самоціллю, а тільки засобом для досягнення зовнішньої мети. Але творчість не може бути виключно засобом, не може бути чимось службовим, не перетворюючи свого суб'єкта на дещо вторинне і несуттєве, на ресурс, що повинен бути спожитий, утилізований певним знеособленим процесом.

Обмеження творчості виробленням нового є продовженням новоєвропейської тенденції протиставлення традиції і сучасності. Відповідно до цього протиставлення, все, що стосується модерну, повинно бути зв'язаним з прогресом, творенням нового, нав'язливою активністю людини. Натомість на боці традиції зосереджуються зворотні моменти: пасивність, споглядальність, догматичне відтворення наявних норм та знань. Отже, нове проголошується в будь-якому випадку кращим за традиційне. Некритичне відтворення новоєвропейських тенденцій нині не усвідомлює того, що нове бере свій початок у наслідуванні традиції. Остання не зникає. Якщо про це забувають, тоді навіть небажана традиція несвідомо відтворюється в новому, що призводить до того, що нове виявляється лише на поверхні таким, а змістовно залишається тільки новим декоруванням традиційних способів людського існування.

Коли людина дійсно відтворює живий досвід традиції, вона не може робити це не творчо. Продовження живої традиції так само є творчістю. Інша справа – традиціоналізм, що відтворює спотворену, мертву традицію, яку креативно використовують для легітимізації власних егоїстичних інтересів. У традиції творчість необхідна для того, щоб відтворити адекватний зміст минулого, не привносячи у нього приватні перекручення та невластиві йому нашарування. Через це традиція стає сучасною, минуле тут розкриває смисл теперішнього, звертається до сучасної людини і свідчить про неї інколи набагато більше ніж, зловбоденні питання повсякденності. Натомість традиціоналізм користується застиглою, мертвою традицією для того, щоб теперішнє перетворити на минуле. Творчість тут постає зайвою, інакше вона виявить абстрактність, схематичність того, що намагаються видати за живу спадщину традиції. Саме тому традиціоналізм, на відміну від традиції, супроводжується "символічним", а часто і фізичним насиллям. Отже, творчість є необхідною не тільки для створення нового, а і для будь-якого дійсного занурення у минуле. Або ще інакше: творчість необхідна для занурення у будь-який культурний зміст, звичайно за тієї умови, що ми дійсно потребуємо самодостатніх культурних смислів, а не інструменталізуємо її зміст для того, щоб отримати бажаний нам результат.

Ще один поширений погляд на творчість пов'язаний з тим, що її уявляють як одну з багатьох здібностей людини. В такому випадку творчість розглядається поряд з інтелектуальними та академічними здібностями, соціальними, художніми або духовними. Особливо яскраво

ця диференціація простежується у розрізненні творчості та мислення, креативності та інтелекту. Відповідно мислення, наприклад, може тлумачитися нетворчим, а творчість бездумною. Здається, що саме подібні настанови підштовхують до того, щоб шукати джерело творчості у безумстві, а ідеал мислення вбачати в машині, нехай навіть і в електронній.

Творчість є інтегральною якістю будь-якої людської здібності, яка розвинена до загальнолюдського рівня. Там, де мислення відбувається поза творчістю, ми маємо справу саме з вузьким, оберненим мисленням, тобто з розсудковим інтелектом, що, як доводить уся історія класичної філософії, є недійсним мисленням. І, напевно, саме тому його здатна відтворювати навіть машина. Але якщо ретельно придивитися до людського життя, тоді, крім факту роз'єднаності людських здібностей, можна побачити не менш переконливі факти їхнього взаємопроникнення. Концентрація уваги на розрізненості людських здібностей дає змогу відволіктися від їхнього суб'єкта, тобто від особистості, що виявляється дуже зручним у процесі утилізації та використання зазначених здібностей. Однак реальна життєдіяльність людини вимагає її цілісної присутності у будь-якій із своїх здібностей. Те, що не тільки є прийнятним, але навіть і вимагається в ситуації використання певних якостей людини, виявляється неприйнятним у ситуації, яка передбачає присутність цілісної людини, а не певного її параметру. Наприклад, у самодостатній ситуації міжособистісного спілкування, де ми очікуємо зустрітися саме з цілісною особистістю, а не її частковими проявами.

Таким чином, здібності набувають цілісності в особі свого носія – людини. Всі вони є здібностями певного суб'єкта, якого ні в якому разі не можна уявляти сукупністю або його здібностей, або звичок, або потреб та інтересів. Проблема і перевага людини полягає саме у тому, що вона завжди дещо більше, ніж сукупність частин, з яких вона складається. Людина – це ціле, а не сукупність частин. Причому вона є цілим, тобто цілісно присутня у будь-якій своїй частині. Тому і можна говорити про те, що дивиться око, але бачить людина, слухає вухо, але чує людина. Теж саме стосується і мислення і праці – не рука працює та не мозок мислить (або комбінує ідеї) – суб'єктом цих процесів постає людина. Звідси випливає: уявлення про роздільність людських здібностей спираються на уявлення про їх знеособленість. Тобто вважається, що *певна здібність, певна обдарованість існує нібито паралельно і майже незалежно від людської особистості*. А значить, шляхи розвитку певної здібності або обдарованості майже не передбачають розвиток суб'єкта цих здібностей.

Висновки. Якщо припустити, що творчість є адекватним способом людського буття, без якого немає і людського в людині, тоді повинно бути зрозумілим, що втрата особистісного начала рано чи пізно призведе і до втрати здібностей. В іншому випадку людина

постає носієм певних здібностей, в нашому випадку творчості, яка усього-то паразитує на індивідуумах. А якщо припустити, що творчість є властивістю надособистісних сил: природи, субстанції або нації, тоді людина взагалі виявляється таким собі ретранслятором зовнішнього щодо неї змісту. В такому випадку розмова про людську творчість втрачає будь-який сенс. Вхідження людини у світ не може відбуватись поза творчістю, втім, наявні соціально-економічні умови існування накладають на неї додаткові нашарування, в результаті яких творчість сьогодні постає у вигляді креативності. Обидві вони постають способами репрезентації сутнісних сил людини та відношення до світу. Проте креативність постає оберненою формою творчості, перевертеним ставленням людини до світу, інших людей та до самої себе. У творчості відбувається перетворення не тільки зовнішнього світу, а і самого суб'єкта творчої діяльності. Тому тут наявне "ego" людини виступає тим, що повинно поступитися своїм місцем смислам світу. Натомість креативність спрямовує активність індивіда від непорушного "ego" у зовнішній світ. Перетворенню підлягає тільки останній. Тому креативність може здійснюватися поза розвитком цілісної людської особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. М.: Эксмо, 2008. 864 с. (Антология экономической мысли).
2. Флорида Р. Креативный класс. Люди, которые меняют; пер с англ. А. Константинов. М.: Классика-XXI, 2007. 421 с.
3. Howkins, J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. 2-ed. London: Penguin, 2013. 304 p.
4. Нордстрем К., Риддерстрале Й. Бизнес в стилефанк: Капитализм пляшет под дудку таланта; пер с англ. П. Павловский. 3-е изд. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. 288 с.
5. Бодриар Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры; пер. с фр. М.: Республика ; Культурная революция, 2006. 269 с.
6. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна; пер. с фр. Н. А. Шматко. М.: Ин-т экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. 160 с.
7. Лэш С., Урри Дж. Хозяйства знаков и пространства (введение). *Экономическая социология*. 2008. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hozyaystva-znakov-i-prostranstva-vvedenie>.
8. Возняк В. С., Сеньо Т. Ю. Творчество как способ реализации соборности человеческого бытия. *Науковий вісник Чернівецького університету: Філософія*. 2015. Вип. 756-757. С. 88-92.
9. Возняк В. С. Творчество и красота. Национальная стихия творчества: время и трансгрессия: сборник статей / под. ред. Г. Е. Аляева, О. Д. Маслובоевой. СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2017. С. 36-45.
10. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харьков: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

11. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 32-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_9-10_7.
12. Федулова Л. І. Теоретичні конструкції креативної економіки. *Економічна теорія та право*. 2017. № 4 (31). С. 48-63.
13. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні; пер. з англ. М. Олійник. Львів: Літопис, 2005. 542 с.
14. Длигач А. Искусственный интеллект успешно управляет каждым из нас. *Економічні новини*. URL: <http://enovosty.com/blogs/full/810-iskusstvennyj-intellekt-uspeshno-upravlyayet-kazhdym-iz-nas>.
15. Бодрийяр Ж. К критике политической экономии знака; пер. с фр. Д. Кра-лечкин. М.: Академический Проект, 2007. 335с. (Философские технологии).
16. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. М.: Художественная литература, 1979. 412 с.
17. Михайлов Ф. Т. Фантазия – главная сила души человека. М.: Индрик, 2001. С. 64-109.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2018.

Lipin M. Creative work and creativity as a way of human existence.

Background. *The correlation between creativity and creative work in the context of socio-economic processes of the present day is considered. Creative work and creativity are studied as two ways of representing the essential forces of man. It is proved that creative work is a universal form of human entry into the world of culture. Instead, creativity is a way of self-realization of a modern individual in the context of the transformation of the economic system at the end of the 20th - the beginning of the 21st century. Some mythological biases concerning creative work are considered.*

The aim of the article is to make a semantic distinction between creative work and creativity as two ways of representing a human being.

Materials and methods. *To study the phenomena of creativity and creative work, a wide range of general scientific and special methods of the humanities was used.*

The results of the research. *For elementary survival, a person needs another person. The greater is the need for creative activity. Creative work is not locked inside a separate "I", which always implies appeal to another. In this sense, creative work is the ability to become different. That is why the creative work implies openness to the world – there is nothing fundamentally alien to it. Creative work is intersubjective; it is an interpersonal affair, that is, co-creation.*

Conclusion. *The appearance of a person in the world cannot be beyond creative work, however, the existing socio-economic conditions of existence impose additional layers on it, as a result of which creative work appears today in the form of creativity. Both of these are ways of representing the essential powers of man and attitude towards the world. However, creativity appears to be an inverse form of creative work, distorted by the relation of man to the world, other people and to himself. In creative work there is a transformation not only of the outside world, but also of the subject of creative activity. Therefore, the existing "ego" of a person stands out in that he should give his way to the meaning of the world. Instead, creativity directs the individual's activity from the immutable "ego" into the outside world. Transformation is subject to the latter only. Therefore, creativity can be carried out outside the development of a holistic human person.*

Keyword: creative work, creativity, economy, tradition, myths of creative work, human development.

REFERENCES

1. Shumpeter, J.A. (2008). *Teorija jekonomicheskogo razvitija. Kapitalizm, socializm i demokratija* [The theory of economic development. Capitalism, Socialism and Democracy]. (V. S. Avtonomova, M. S. Ljubskogo, A. Ju. Chepurenkono, Trans). Moscow: Jeksmo [in Russian].
2. Florida, R. (2007). *Kreativnyj klass. Ljudi, kotorye menjajut* [Creative class. People who change]. (A. Konstantinov, Trans). Moscow: Klassika-XXI [in Russian].
3. Howkins, J. (2013). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. 2-ed. London: Penguin [in English].
4. Nordstrem, K., & Ridderstrale, J. (2013). *Biznes v stile fank: Kapitalizm pljashet pod dudku talanta* [Business in funk style: Capitalism dances for a talent tune]. (P. Pavlovskij, Trans). (3rd ed.). Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
5. Bodrijar, Zh. (2006). *Obshhestvo potreblenija. Ego mify i struktury* [Consuming Society. His myths and structures]. (Trans). Moscow: Respublika; Kul'turnaja revoljucija [in Russian].
6. Liotar, Zh.-F. (1998). *Sostojanie postmoderna* [The state of postmodern]. (N. A. Shmatko, Trans). Moscow: In-t jeksperimental'noj sociologii, SPb.: Aletejja [in Russian].
7. Ljesh, S., & Urri, Dzh. (2008). Hozjajstva znakov i prostranstva (vvedenie) [Holdings of signs and spaces (introduction)]. *Jekonomicheskaja sociologija – Economic Sociology*, 4. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/hozyaystva-znakov-i-prostranstva-vvedenie> [in Russian].
8. Voznjak, V. S., & Sen'o, T. Ju. (2015). Tvorchestvo kak sposob realizacii sobornosti chelovecheskogo bytija [Creativity as a way to realize the unity of human existence]. *Naukovij visnik Chernivec'kogo universitetu: Filosofija – Scientific herald of Chernivtsi University: Philosophy*, 756-757, 88-92 [in Russian].
9. Voznjak, V.S. (2017). Tvorchestvo i krasota. Nacional'naja stihija tvorcestva: vremja I transgressija [Creativity and beauty. National element of creativity: time and transgression]. G. E. Aljaeva, O. D. Masloboevoj (Eds.), *sbornik statej – collection of articles*, (pp. 36-45). SPb.: Izd-vo SPbGJeU [in Russian].
10. Rebrij, O. V. (2012). *Suchasni koncepcii' tvorhosti u perekladi* [Contemporary concepts of creativity in translation]. Harkiv: HNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
11. Tkachenko, L. I. (2014). Kreatyvnist' i tvorchist': suchasnyj kontent [Creativity: modern content]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi' osobystosti – Education and development of gifted personality*, 9-10, 32-35. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_9-10_7 [in Ukrainian].
12. Fedulova, L.I. (2017). Teoretychni konstrukcii' kreatyvnoi' ekonomiky [Theoretical constructs of the creative economy]. *Ekonomichna teorija ta pravo – Economic theory and law*, 4 (31), 48-63 [in Ukrainian].
13. Drajden, G., & Vos, Dzh. (2005). *Revoljucija v navchanni* [Revolution in learning]. (M. Olijnyk, Trans). L'viv: Litopys [in Ukrainian].
14. Dligach, A. Iskusstvennyj intellekt uspeshno upravljaet kazhdym iz nas [Artificial intelligence successfully manages each of us]. *Ekonomichni novyny – Economic news*. (n.d.). *enovosty.com*. Retrieved from <http://enovosty.com/blogs/full/810-iskusstvennyj-intellekt-uspeshno-upravlyaet-kazhdym-iz-nas> [in Russian].
15. Bodrijjar, Zh. (2007). *K kritike politicheskoy jekonomii znaka* [To criticism of the political economy of the sign]. (D. Kralechkin, Trans). Moscow: Akademicheskij Proekt. (Filosofskie tehnologii) [in Russian].
16. Bahtin, M. (1979). *Jestetika slovesnogo tvorcestva* [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow: Hudozhestvennaja literatura [in Russian].
17. Mihajlov, F.T. (2001). *Fantazija – glavnaja sila dushi cheloveka* [Fantasy is the main force of the human soul]. Moscow: Indrik [in Russian].